

**СТИМУЮЧЕ ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ:
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ**©2021 **ОНИЩЕНКО В. О., БЕРЕЖНА А. Ю., ФІЛОНІЧ О. М.**УДК 338.5-658.26
JEL Classification: D41; L97**Онищенко В. О., Бережна А. Ю., Філоніч О. М.****Стимулює тарифне регулювання комунальних послуг: теоретичні основи та практичне застосування**

Метою статті є дослідження особливостей прояву системи стимулюючого тарифного регулювання комунальних послуг з огляду на необхідність залучення інвестицій для модернізації інженерної інфраструктури міст у сфері електропостачання та централізованого водоспоживання із зазначенням переваг і ризиків. У роботі було використано методи: декомпозиційного, компаративного аналізу (при розгляді методик тарифоутворення за принципом «витрати плюс» та на основі «норми прибутку на інвестований капітал та регуляторної бази активів»), наукового абстрагування, системного підходу, побудови наукових гіпотез (при дослідженні алгоритму формування та динаміки стимулюючого тарифу на послуги з розподілу електроенергії та централізованого водоспоживання). Проведено моделювання ситуації зміни вартості електроенергії для кінцевих споживачів за умови переходу до стимулюючого тарифу на розподіл електроенергії. Досліджено динаміку зміни тарифів на послуги з централізованого водоспоживання на основі концепції норми прибутку на інвестований капітал і регуляторної бази активів (RAB-методика) та спрогнозовано обсяги інвестиційних ресурсів, що можуть бути спрямовані за таких умов на модернізацію міської інфраструктури з водоспоживання. Доведено доцільність різних підходів до визначення норми прибутку на капітал (єдина та диференційована ставка) з огляду на правовий статус активів. Концепт тарифного RAB-регулювання застосовано до послуг у сфері централізованого водоспоживання із визначенням переваг і ризиків для споживачів, надавачів послуг і потенційних інвесторів модернізації галузевої інфраструктури. З огляду на енергоємність послуг визначено вплив повноцінного запровадження ринку електроенергії на динаміку тарифів і необхідність дієвих запобіжників соціального напруження. Результати дослідження доводять необхідність та обґрунтованість застосування стимулюючого тарифного регулювання у сфері електропостачання та водоспоживання за умови збалансованості інтересів споживачів і надавачів послуг; дозволяють сформулювати низку заходів, що є доречними для контролю відповідальності постачальника послуг за інвестування встановленого обсягу коштів у перший регуляторний період, з огляду на невизначеність цього питання в нормативних документах.

Ключові слова: стимулює тарифне регулювання, регуляторна база активів, норма прибутку на інвестований капітал, тариф на розподіл електроенергії, тариф на послуги з централізованого водоспоживання.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-1-28-44>

Рис.: 5. **Табл.:** 1. **Формул.:** 4. **Бібл.:** 23.

Онищенко Володимир Олександрович – доктор економічних наук, професор, ректор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (просп. Першотравневий, 24, Полтава, 36011, Україна)

E-mail: rector@nupp.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3486-1223>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/3577216/volodymyr-onyshchenko/>

Scopus Author ID: 563282611000

Бережна Алла Юрїївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (просп. Першотравневий, 24, Полтава, 36011, Україна)

E-mail: allagb19@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0308-9851>

Філоніч Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, проректор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (просп. Першотравневий, 24, Полтава, 36011, Україна)

E-mail: lenyaciaglbuh@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5428-6794>

Scopus Author ID: 57202627399

UDC 338.5-658.26
JEL Classification: D41; L97**Onyschenko V. O., Berezhna A. Y., Filonych O. M. Incentive Tariff Regulation of Utilities: Theoretical Basis and Practical Application**

The article aims at studying the manifestation features of the system of incentive tariff regulation of utilities given the need to attract investment to modernize the utilities infrastructure in cities in the field of electricity and centralized water consumption, indicating its risks and benefits. The following methods were used: decomposition, comparative analysis (when considering the methods of tariff calculation based on the «cost plus» principle and on the «rate of return on invested capital and regulatory asset base»), scientific abstraction, systemic approach, construction of scientific hypotheses (when studying the algorithm for the calcula-

tion and dynamics of the incentive tariff for electricity distribution services and centralized water consumption). A change in the electricity cost for end consumers under the transition to an incentive tariff for electricity distribution has been modelled. The dynamics of tariffs changes in centralized water consumption services is studied based on the concept of the rate of return on invested capital and regulatory asset base (RAB-methodology), and the number of investment resources that under such conditions can be directed to modernize urban water infrastructure is forecasted. The expediency of different approaches to determining the rate of return on capital (single and differentiated rate) given the legal status of assets is proved. The RAB tariff regulation concept is applied to services in the field of centralized water consumption with the identification of risks and benefits for consumers, service providers and potential investors in the modernization of the industry infrastructure. Given the energy intensity of the services, the impact of the full introduction of the electricity market on the tariffs dynamics and on the need for effective social tension preventers has been identified. The research results prove the necessity and validity of applying incentive tariff regulation in the field of electricity and water consumption, provided that the interests of consumers and service providers are balanced; and allow authorized persons to design a number of appropriate measures to ensure that the service provider invests the established amount of finance in the first regulatory period, given the uncertainty of this issue in the regulations.

Keywords: incentive tariff regulation, rate of return on invested capital, regulatory asset base, tariff for centralized water consumption services, tariff for electricity distribution.

Fig.: 5. **Tabl.:** 1. **Formulae:** 4. **Bibl.:** 23.

Onyshchenko Volodymyr O. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Rector of the National University «Yuri Kondratyuk Poltava Politechnic» (24 Pershotravnevyi Ave., Poltava, 36011, Ukraine)

E-mail: rector@nupp.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3486-1223>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/3577216/volodymyr-onyshchenko/>

Scopus Author ID: 563282611000

Berezhna Alla Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Taxation, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Politechnic» (24 Pershotravnevyi Ave., Poltava, 36011, Ukraine)

E-mail: allagb19@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0308-9851>

Filynych Olena M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Pro-rector of the National University «Yuri Kondratyuk Poltava Politechnic» (24 Pershotravnevyi Ave., Poltava, 36011, Ukraine)

E-mail: lenyaciaglbuh@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5428-6794>

Scopus Author ID: 57202627399

Вступ. Однією з передумов інтеграції України до ЄС є запровадження загальноприйнятих у країнах з ринковою економікою підходів до тарифного регулювання природних монополій, які базуються на застосуванні концепції норми прибутку на інвестований капітал (Rate of Return – RoR) та регуляторної бази активів (Regulatory Asset Base – RAB). Орієнтація послуг комунального господарства на задоволення постійно зростаючих вимог громадян є пріоритетним у діяльності держави, органів місцевого самоврядування та потребує відповідного науково-практичного обґрунтування. Одним із напрямів реформування галузі є упорядкування тарифної політики з огляду на необхідність підвищення рівня та якості послуг, що, своєю чергою, можливо досягти шляхом оновлення інженерної інфраструктури на інвестиційній основі й реалізації принципів самокупності діяльності суб'єктів господарювання – надавачів послуг. Багаторічними проблемами галузі є зношеність інженерної інфраструктури (60–85 %), застарілість технологій, відсутність фінансових ресурсів як довгострокового характеру (інвестицій), так і поточних (дефіцит обігових коштів підприємств).

Наслідками ситуації є погіршення технічного стану основних фондів, підвищення аварійності об'єктів, збільшення непродуктивних витрат матеріальних, енергетичних ресурсів, що негативно впливає на рівень якості житлово-комунальних послуг (ЖКП). Нагальним є удосконалення

тарифного регулювання комунальних послуг, упровадження інституційних змін організації взаємовідносин між надавачами та споживачами комунальних послуг. Ураховуючи основні тенденції у країнах ЄС, подальший розвиток системи тарифного регулювання в Україні має базуватись на впровадженні механізмів багаторічного стимулюючого регулювання із застосуванням методів порівняльного аналізу ефективності компаній (бенчмаркінгу) та врахуванням показників якості послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, що стосуються розв'язання проблематики тарифного регулювання, дозволяє виокремити роботи П. Бубенка, О. Димченко, І. Запатріної, О. Славути, Ю. Шовкалюк [2; 4; 6; 8; 10] з питань формування ефективної тарифної політики, стимулювання енергоефективності у ЖКГ; роботи Ю. Будніченко, О. Тарасевич, Є. Градобоевої [3; 9] щодо зарубіжного досвіду державного тарифоутворення на комунальні послуги, інституційних засад розвитку конкуренції у житлово-комунальній сфері; А. Бабака [1] щодо особливостей визначення регуляторної бази активів; дослідження В. Лагутіна, Ю. Боровика щодо механізмів регіонального управління та регулювання природних монополій [7]; М. Кизима, Т. Салашенко щодо можливостей та наслідків лібералізації вітчизняного ринку електроенергії [5]. З огляду на узгодженість поглядів дослідників щодо необхідності удосконалення діючої системи тарифного регулювання ЖКП, підходи щодо

конкретизації доцільності запровадження того чи іншого методу стимулюючого регулювання для відповідних послуг різняться. Залишаються актуальними та дискусійними питання обґрунтування визначення окремих складових методологічних підходів стимулюючого тарифного регулювання.

Метою статті є виокремлення теоретичних постулатів системи стимулюючого тарифоутворення та дослідження особливостей застосування для окремих комунальних послуг з огляду на необхідність залучення інвестицій для модернізації застарілої інженерної інфраструктури міст у сфері електропостачання, централізованого водоспоживання із зазначенням переваг і ризиків.

Вклад основного матеріалу дослідження. Фундаментальною передумовою формування сприятливого інвестиційного клімату є докорінне покращення ділового клімату в Україні загалом, у тому числі утвердження верховенства права, впровадження незалежного, постійного та дієвого нагляду у сфері конкуренції та швидке запровадження умов ринкового ціноутворення на недискримінаційних засадах. Реалізації інтересів суспільства щодо забезпечення якості життя населення потребує вдосконалення цінової політики з огляду на необхідність гарантування захисту прав споживачів послуг і створення умов для збалансованого розвитку суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сфері ЖКП. Про необхідність зміни політики ціноутворення у сфері ЖКП (діючої, яка забезпечує покриття економічно обґрунтованих витрат, дозволяє включати до складової тарифу неефективні витрати, не стимулює підприємства до зниження витрат, у тому числі енергетичних, обмежує залучення інвестицій, не забезпечує належного контролю з боку суспільства за використанням коштів, отриманих за надання послуг) держава заявила більш як п'ятнадцять років тому, задекларувавши Концепцію ціноутворення у сфері житлово-комунальних послуг. Потребувала вирішення сукупність таких проблем: зношеність і висока аварійність інженерних мереж в умовах обмеженості фінансування модернізації; відсутність економічних стимулів до підвищення ефективності діяльності підприємств, що призводить до зростання тарифів і зниження платоспроможності споживачів послуг; значний рівень втрат ресурсів у мережах, що призводить до низької якості забезпечення споживачів відповідними послугами; критичний фінансовий стан підприємств; утримання висококваліфікованих кадрів; впровадження новітніх технологій та неспроможність залучення інвестицій з метою сталого функціонування та розвитку.

Зміна системи тарифного регулювання «Cost +» мала відбуватися за принципами: збалансованості інтересів всіх учасників суспільних відносин у сфері ЖКП; відкритості процедур формування тарифів; контрольованості тарифів, у тому числі із залученням незалежних аудиторських компаній; обов'язковості запровадження розділення діяльності з виробництва, передачі та постачання електро- і теплової енергії, транспортування газу, водопостачання та водовідведення; уникнення перехресного субсидування; нормування витрат підприємств; обов'язковості покриття тільки економічно обґрунтованих витрат суб'єктів господарювання; пріоритетності інвестиційних проектів за

рахунок інвестиційної складової тарифу; стимулювання енергозбереження; економічного заохочення до підвищення показників якості надання послуг; встановлення максимального рівня рентабельності; обов'язковості врахування в тарифі інвестиційної складової для реалізації пріоритетних інвестиційних проектів; оперативного корегування тарифів у разі зміни їх складових.

Значний перелік заходів інституціонального й організаційного забезпечення виконання завдань Загальнодержавної програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки протягом встановлених строків було реалізовано. І все ж таки стан реформи визначається як початковий [20], наголошується на необхідності кардинальних змін у сфері електропостачання, у теплоенергетиці, водопостачанні (з огляду на аварійний стан і необхідність нагального ремонту 60 % теплових і водопровідних мереж), насамперед на необхідності розроблення механізмів залучення інвестиційних ресурсів. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» визначає необхідність реформи системи тарифоутворення і відновлення фінансового стану підприємств галузі, залучення інвестицій для модернізації технічної бази, підвищення операційної ефективності. До Цілей сталого розвитку України до 2030 року віднесено необхідність створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям. Впровадження стимулюючого тарифоутворення передбачено Угодою України з Європейським Союзом у частині імплементації Директиви 2009/72/ЄС щодо загальних правил для внутрішнього ринку електроенергії, а також Енергетичною стратегією України до 2035 р. Завданнями 2-го етапу (до 2025 р.) Енергетичної стратегії є запровадження механізмів залучення інвестицій для реалізації програми заміщення потужностей, що мають бути виведені з експлуатації, новою енергетичною інфраструктурою; підвищення рівня корпоративного управління суб'єктів господарювання та їх спроможності використовувати доступні інструменти внутрішнього та зовнішнього ринків капіталу й ресурсів енергетичного ринку України. Серед головних передумов залучення інвестицій (верховенство права, адаптація до європейського законодавства, деофшоризація економіки, проведення комунікаційної політики для заохочення входу на ринок стратегічних і фінансових інвесторів) маємо виокремити такі – впровадження стимулюючого регуляторного законодавства, економічно обґрунтовані тарифи.

Усвідомлення необхідності синхронного проведення процесів залучення інвестицій, збільшення тарифів і формування системи соціального захисту вразливих верств населення від зростання тарифів на ЖКП, обумовлює тривалість практичної реалізації теоретичних і методологічних розробок, нормативних порядків у сфері тарифного регулювання комунальних послуг.

Відповідно до світового досвіду регулювання тарифів на послуги, що надаються суб'єктами природних монополій, для нарахування амортизації використовується справедлива вартість активів, що використовуються в регульованій діяльності (регуляторна база активів). Законом України «Про природні монополії» передбачена можливість визначення та врахування у розрахунку та-

рифів регуляторної бази активів і включення у тарифи амортизації та доходу на інвестований капітал, але це має відбуватися за умови переходу до системи стимулюючого регулювання. Урядом відповідно до норм Закону України «Про житлово-комунальні послуги» запроваджено єдиний підхід до формування тарифів на комунальні послуги (які встановлюються за домовленістю сторін), визначено порядок формування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води; порядок формування тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення [15]. Щодо регульованих тарифів на комунальні послуги, то відповідно до Закону України «Про національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» саме НКРЕКП (національний регулятор) розробляє та затверджує нормативно-правові акти, порядки, методики формування, розрахунку та встановлення державних регульованих цін і тарифів для суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг.

Протягом 2012–2020 років була сформована нормативно-правова база запровадження стимулюючого регулювання для суб'єктів природних монополій в електроенергетиці, газовому секторі, сферах централізованого теплопостачання, водопостачання і водовідведення. Так, національним регулятором затверджено порядок встановлення (формування) тарифів на послуги з розподілу електричної енергії [16] та низку інших документів, пов'язаних із встановленням правил стимулюючого тарифного регулювання. З 2016 року метод стимулюючого регулювання застосовувався при регулюванні тарифів на послуги у сфері транспортування природного газу для ПАТ «Укртрансгаз». Одночас деякі аспекти запропонованого підходу до стимулюючого регулювання, наприклад, метод розрахунку регуляторної бази активів (RAB) неоднозначно, сприймаються як експертним середовищем, так і суспільством.

Досвід різних країн у пошуках і запровадженні методологічних підходів стимулюючого тарифоутворення підприємствами – природними монополістами у сфері комунального обслуговування свідчить про можливість використання таких методів. Метод встановлення граничного рівня цін/тарифів (RPI-X – регулювання; Retail price index – споживчий індекс інфляції, X – очікувана регулятором величина підвищення ефективності в галузі) виявився доречним у сфері теплопостачання та електроенергетиці Польщі, Норвегії, Австрії, майже у всіх підгалузях ЖКГ Великої Британії, телекомунікаційному секторі США, Канади, Аргентини, Мексики.

Метод умовної або порівняльної конкуренції (Yardstick competition) використовується у сфері водопостачання та водовідведення Великої Британії, Чилі, Нідерландів. Метод встановлення граничного рівня доходів (Revenue cap) передбачає визначення регулятором максимального рівня доходів, що дозволяє збільшувати прибуток за рахунок скорочення витрат; у міжнародній практиці в чистому вигляді майже не застосовується. Метод плаваючої шкали або участі у розподілі прибутку (Sliding scale) дозволяє регулятору встановлювати межу норми прибутку на відповідний термін регулювання; у разі фактичного пере-

вищення межі починає діяти механізм розподілу прибутку регулятором та перегляду тарифу; в міжнародній практиці вважається неефективним [9].

Метод регулювання граничної ціни (Price Cap Regulation) передбачає встановлення верхньої межі тарифу відповідно до індексів, що відображають зміну загального рівня інфляції в економіці країни упродовж звітного періоду та з урахуванням здатності оператора отримувати більшу прибутковість щодо середньостатистичної прибутковості середньостатистичної компанії-оператора того чи іншого виду мереж у країні; у разі надмірної прибутковості, регулятор зменшує надлишкову прибутковість конкретного оператора, тим самим перерозподіляючи цей надлишковий прибуток між компанією-оператором та споживачами її послуг за рахунок зменшення розміру тарифу; використовується у практиці операторів енергетичних мереж з ознаками природної монополії. Європейський досвід [23] застосування регулюючого тарифоутворення дає можливість виокремити такі характерні ознаки: регулятор встановлює обґрунтований рівень дозволеного доходу (Return); дозволені доходи базуються на операційних і капітальних витратах окремо або на загальному рівні витрат (TOTEX regulation); норма дохідності на регуляторну базу активів як важливий елемент регулювання, встановлюється за методом середньозваженої вартості капіталу (Weighted Average Cost of Capital – WACC); норма дохідності на старі та нові активи в більшості країн Європи однакова (у Греції – 11 %, у Великій Британії – 3,5 %, у Німеччині на старі активи – 5,12 %, на нові активи – 6,91 %); процедури тарифного регулювання є об'єктивними, прозорими та передбачуваними; термін регуляторних періодів у середньому складає 5 років (не менше 3 років); цільові показники ефективності та якості встановлюються та контролюються регулятором.

У міжнародній практиці найчастіше застосовуються гібридні схеми стимулюючого тарифоутворення, що дає можливість посилити ефективність стимулювання скорочення витрат і залучення додаткових ресурсів для інвестування у модернізацію інфраструктури у поєднанні з максимізацією інтересів споживачів щодо якості та надійності обслуговування.

Стимулююче тарифне регулювання або RoR, RAB-регулювання передбачає можливість для суб'єктів господарювання отримання прибутку адекватного обсягу інвестованого капіталу. Головною метою стимулюючого тарифного регулювання є залучення інвестицій у модернізацію та розширення інженерної інфраструктури. Методологія стимулюючого тарифного регулювання – це система формування тарифів, яка базується на принципах забезпечення повернення вкладених інвестицій, отримання доходу на інвестований капітал та покриття витрат суб'єкта господарювання; в якій визначена сума прибутку має спрямовуватися на відновлення інфраструктури, а сам прибуток розраховується залежно від вартості активів суб'єкта господарювання (як власних або внесених до переходу на регулювання тарифів, так й інвестованих активів) та визначеної норми дохідності активів. Методологія стимулюючого тарифного регулювання для компаній, які працюють з мережевою інфраструктурою передбачає кардинальну зміну принци-

пів формування фінансово-економічної стратегії компанії (перехід від затратного методу до методів довгострокового прогнозування та моделювання фінансово-економічної діяльності, запровадження системи контролінгу тощо).

У Європейських країнах відповідна модель стимулювання модернізації інфраструктури запроваджена вже давно. Вперше стимулюючі тарифи в електроенергетиці були введені в 1989 р. у Великій Британії, що дозволило вдвічі скоротити витрати розподільчих компаній і тарифи на передачу електроенергії протягом 15 років. Канада, Австралія, США та більшість країн Західної Європи перейшли до тарифного регулювання. У 2002 р. ЄС зобов'язав країни Східної Європи встановлювати RAB-тарифи на послуги суб'єктів господарювання природних монополій, що обумовило перехід на стимулююче тарифне регулювання у Чехії, Словаччині, Угорщині, Польщі, Болгарії, Румунії. За результатами у Румунії протягом 2004–2011 років зношеність активів електропостачальних компаній зменшилась з 75 % до 48 % за рахунок додаткових інвестиційних ресурсів. В Італії показник якості постачання SAIDI (тривалість переривання постачання у хвиликах) скоротився більш ніж утричі за десять років (з 163 хвилин у 1998 р. до 50 хвилин у 2008 р.). Головна ідея полягає у тому, що компанія, яка займається експлуатацією мереж, наприклад електричних, отримує на вкладені інвестиції додатковий відсоток у тарифі на подальшу модернізацію мережі. Саме таким чином розвинуті країни забезпечують стимулювання розвитку інженерної інфраструктури. Світова практика свідчить, що регулювання тарифів природних монополій на основі RoR, RAB методів має переваги для компаній і споживачів порівняно з системою «Cost +», що діяла раніше. Причому за такої моделі всі учасники мають свої зиски: держава має оновлену інфраструктуру, споживач, який за все платить, якісну послугу та підвищені надійності енергозабезпечення, а інвестор – повернення інвестицій та гарантований дохід на свої інвестиції, якого достатньо і для обслуговування кредитів, і для формування прибутку, а також додатковий стимул до зниження витрат.

Основні тези формування тарифу за методологією стимулюючого тарифного регулювання (RoR, RAB-регулювання). Головним параметром, що визначає дохід компанії та регульований тариф, є необхідна валова виручка, яка розраховується як сума виробничих витрат, доходу на інвестований капітал і повернення інвестованого капіталу. Спрощено розрахунок тарифу здійснюється за методом «витрати плюс повернення інвестованого капіталу плюс дохід на інвестований капітал» (на відміну від методу «витрати плюс норма прибутку як встановлений відсоток від витрат»). Інвестований капітал поділяється на старий (інвестований капітал до переходу на систему стимулюючого регулювання, тобто власні виробничі потужності інженерної інфраструктури) та новий (інвестований після переходу на систему стимулюючого регулювання). У перший рік регулювання компанія отримує дохід на весь інвестований капітал, але в наступні періоди база для визначення доходу на інвестований капітал щорічно має зменшуватися на величину повернення інвестованого капіталу. Інвестований капітал має повернутися протягом встановленого терміну (від 35 років). Таким чином, щорічний дохід компанії фор-

мується за рахунок компенсації виробничих витрат і двох складових – фіксованого щорічного повернення капіталу та доходу – на реінвестований капітал, який щорічно зменшується. Ставка дохідності при цьому має встановлюватися нормативно. З урахуванням національних особливостей формування активів доцільно встановлювати різний рівень дохідності нового та старого капіталу (наприклад, для компанії з постачання електроенергії), або однаковий рівень дохідності (наприклад, для компанії із постачання води, тепла, враховуючи належність мереж до комунальної власності). На період регулювання для кожного підприємства має бути узгоджена інвестиційна програма, яка передбачає нові інвестиції (новий інвестований капітал). Капітал для кожної порції інвестицій має повертатися рівними частинами протягом встановленого періоду повернення (із зазначенням, що інвестиції відносяться на кінець року, в якому вони внесені, тому їх повернення починається з наступного року). Обсяг старого інвестованого капіталу визначається як вартість заміщення активів, що використовуються для здійснення регульованої діяльності (постачання електроенергії, тепла, газу, води тощо) з урахуванням фізичного зносу. Відповідальним за визначення вартості старих активів є незалежний оцінювач – суб'єкт оціночної діяльності та регулятор оціночної діяльності (в Україні – Фонд державного майна). До того ж визначена вартість має бути відкоригована з урахуванням рівня завантаження виробничих потужностей та поточного рівня заборгованості підприємства.

Виробничі витрати підприємства включають операційні витрати (які є контрольованими) та витрати, що включаються до необхідної валової виручки в обсязі, який визначається органами регулювання (неконтрольовані витрати). Протягом довгострокового періоду регулювання органами регулювання щорічно проводиться коригування валової виручки, що встановлюється на черговий фінансовий рік з огляду на відхилення фактичних значень параметрів розрахунку тарифів від попередньо запланованих. Економія операційних витрат виникає у випадку, якщо фактичні операційні витрати за минулий фінансовий рік зросли на величину, що є меншою за встановлену органами регулювання. За умови досягнення економії операційних витрат валова виручка не переглядається, що забезпечує підприємству отримання вигоди від економії операційних витрат не тільки до кінця довгострокового періоду регулювання, але й на наступний період регулювання. При визначенні валової виручки також використовується індекс ефективності операційних витрат, який визначається за результатами порівняльного аналізу витрат у розрахунку на одиницю продукції, що реалізується (питомі витрати), регульованих компаній. Стимулююче тарифне регулювання передбачає залежність плати за послуги суб'єктів господарювання з постачання мережами відповідної продукції від якості цих послуг. Таким чином, виручка підприємства – постачальника послуг має залежати від показників надійності та якості обслуговування споживачів, що є важливим аспектом.

Перехід до довгострокового інвестиційного прогнозування вимагає узгодження (коригування) інвестиційних програм між інвесторами й органами держав-

ної влади, органами місцевої влади (як представниками власника комунальних мереж). В умовах стимулюючого тарифорегулювання підприємства мають не тільки забезпечувати фінансову стійкість, високу ліквідність і платоспроможність, але й підвищувати ефективність діяльності (тобто фінансово-економічне управління має вийти за межі контролю виконання бюджету або бізнес-плану, запроваджуючи систему контролю спеціальних техніко-економічних показників).

Діюча до цього часу система тарифоутворення базується на принципах «Cost +». Тариф встановлюється щорічно на основі витрат, які підтвердив суб'єкт господарювання перед національним регулятором, та додавання відсотків норми прибутку (найчастіше 3 %). За таких умов підприємства зацікавлені у тому, щоб включити у тариф якомога більше витрат (і не зацікавлені у скороченні виробничих витрат).

Основним джерелом інвестицій для суб'єктів господарювання є власні фінансові ресурси (амортизаційні відрахування та частина прибутку, а саме – кошти, в обсягах передбачених в установлених тарифах для виконання інвестиційних програм). При цьому якість обслуговування

споживачів не оцінюється та не контролюється належним чином. Регулятор не забезпечує повного покриття економічних витрат, пов'язаних із здійсненням регульованої діяльності, а саме не передбачає у тарифах нарахування нормованого прибутку на інвестований капітал.

Запровадження методу дохідності інвестованого капіталу має позитивні моменти, що суттєво впливають на розвиток інженерної інфраструктури. Серед основних позитивів виділимо такі:

- 1) стимулювання інвестиційних процесів з огляду на зниження ризиків для інвесторів і гарантовану прибутковість капіталу;
- 2) зниження суб'єктивності при визначенні тарифів на послуги та зростання прогнозованості діяльності підприємств з огляду на довгостроковий характер тарифоутворення;
- 3) стимулювання підприємств до зниження операційних витрат;
- 4) контроль якості послуг.

Узагальнений алгоритм визначення стимулюючого регульованого тарифу на комунальні послуги наведено на рис. 1.

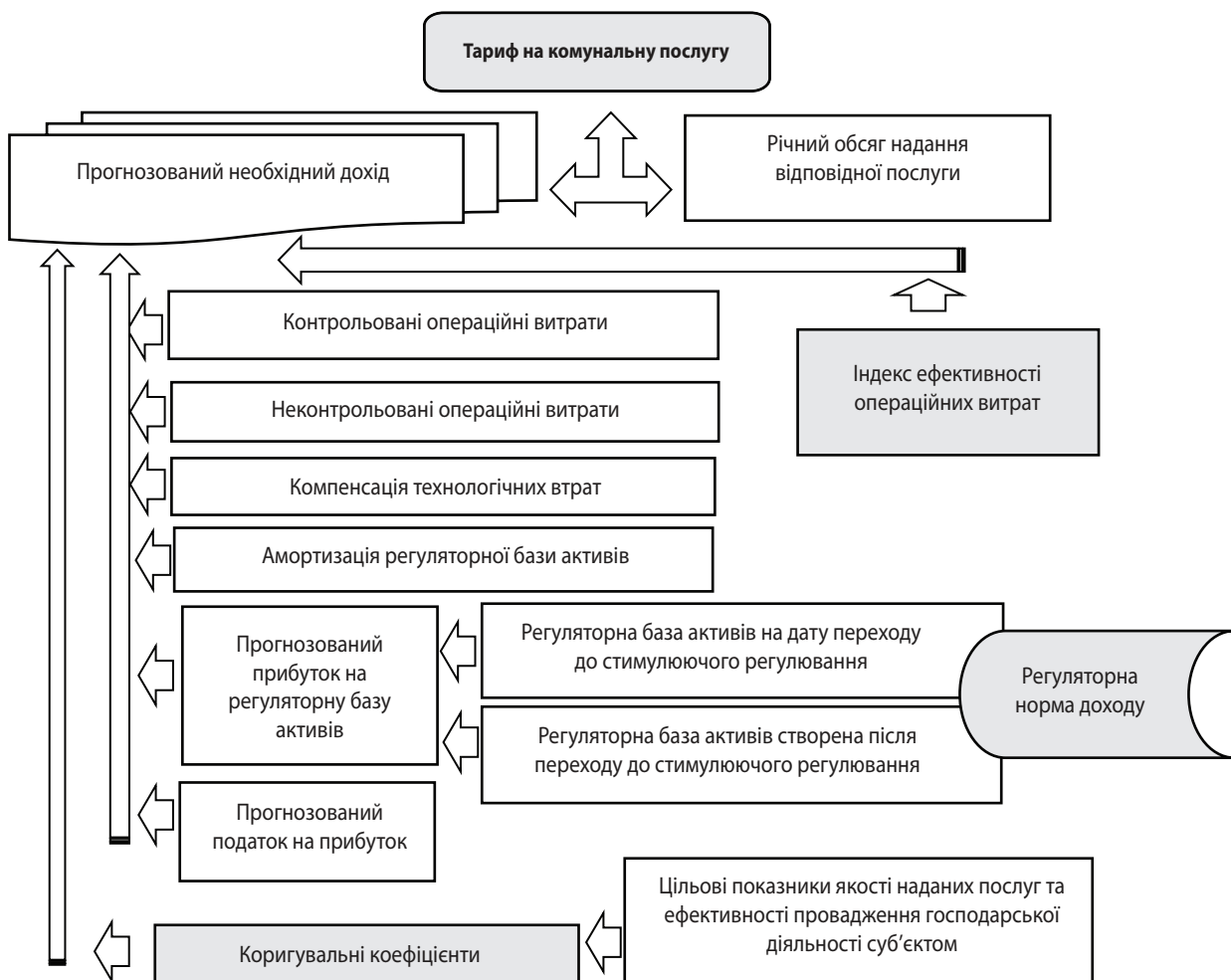

Рис. 1. Алгоритм формування стимулюючого тарифу на комунальні послуги

Методологічний підхід стимулюючого тарифного регулювання на основі норми доходу на інвестований капітал та регуляторної бази активів передбачає такі рівні розрахунків.

1. Тариф на відповідну комунальну послугу (T_t^{kn}) розраховується за формулою:

$$T_t^{kn} = ПНД_t^{kn} / O_t^{kn}, \text{ грн за одиницю ком. послуги, (1)}$$

де $ПНД_t^{kn}$ – прогнозований (скоригований) необхідний дохід від провадження господарської діяльності з надання відповідної комунальної послуги на рік t регуляторного періоду, тис. грн;

O_t^{kn} – річний обсяг надання відповідної послуги в році t регуляторного періоду, тис. м³, тис. Гкал, тис. кВт·год.

2. Прогнозований необхідний дохід ($ПНД_t$) розраховується до початку регуляторного періоду на кожний рік регуляторного періоду окремо для відповідної послуги на основі значень параметрів регулювання, що мають довгостроковий термін дії, та прогнозованих значень за формулою:

$$ПНД_t = ОКВt + ОНВt + ВТt + Ат + Пt + ППt, \text{ тис. грн, (2)}$$

де $ОКВt$ – обсяг контрольованих операційних витрат з надання відповідної послуги в році t регуляторного періоду, тис. грн;

$ОНВt$ – обсяг неконтрольованих операційних витрат з надання відповідної послуги в році t регуляторного періоду, тис. грн;

$ВТt$ – витрати на електроенергію з метою компенсації технологічних втрат або потреб господарської діяльності з надання відповідної послуги у році t регуляторного періоду, тис. грн;

$Аt$ – амортизація регуляторної бази активів в році t регуляторного періоду, тис. грн;

$Пt$ – прогнозований прибуток на регуляторну базу активів у році t регуляторного періоду, тис. грн.

$ППt$ – прогнозований податок на прибуток у році t регуляторного періоду, тис. грн.

Прогнозований необхідний дохід щорічно коригується спеціальними коефіцієнтами, що враховують встановлені цільові показники якості наданих послуг і провадження господарської діяльності суб'єктом з надання відповідних комунальних послуг.

3. Прибуток на регуляторну базу активів у році t визначається за формулою:

$$Пt = РБА0 \times РНД0 + РБА1t \times РНД1t, \text{ тис. грн, (3)}$$

де $РБА0$ – регуляторна база активів, яка створена на дату переходу до стимулюючого регулювання, тис. грн;

$РНД0$ – встановлена регуляторна норма доходу на регуляторну базу активів, яка створена на дату переходу до стимулюючого регулювання, відносні одиниці;

$РБА1t$ – регуляторна база активів, яка створена після переходу до стимулюючого регулювання, на початок року t , тис. грн;

$РНД1t$ – встановлена регуляторна норма доходу на регуляторну базу активів, яка створена після переходу до стимулюючого регулювання, відносні одиниці.

4. Податок на прибуток підприємств у році t розраховується за формулою:

$$ППt = Пt \times НППt / (1 - НППt), \text{ тис. грн, (4)}$$

де $НППt$ – ставка податку на прибуток підприємств у році t , відносні одиниці.

Розглянемо особливості, що обумовлюють доцільність запровадження стимулюючого тарифного регулювання як мотивації до інвестування та наявні ризики для споживачів окремих регульованих комунальних послуг.

Електропостачання. Відокремлення та незалежність оператора системи передачі та операторів систем розподілу є однією із фундаментальних умов формування конкуренції на оптовому та роздрібному сегментах ринку електричної енергії. З прийняттям Закону України «Про ринок електричної енергії» створено законодавче підґрунтя для процесу відокремлення монопольних видів діяльності (передача та розподіл електричної енергії) від конкурентних (потенційно конкурентних) видів діяльності (виробництво та постачання електричної енергії) на ринку електричної енергії. У 2018 році відбулося юридичне відокремлення діяльності з розподілу електричної енергії від інших видів діяльності вертикально інтегрованих суб'єктів господарювання (обленерго), у тому числі створено 25 електропостачальників, які деякий час виконуватимуть функцію постачальника універсальних послуг на закріпленій території.

Протягом 2019–2020 рр. 32 суб'єкти господарювання, що здійснювали діяльність на підставі ліцензій на провадження господарської діяльності з передачі електричної енергії місцевими (локальними) електричними мережами та постачання електричної енергії за регульованим тарифом, отримали нові ліцензії на провадження діяльності з розподілу електричної енергії. Передача від виробника до пунктів підключення місцевих електромереж здійснюється магістральними електромережами, які належать державному підприємству НЕК «Укренерго». Передача електроенергії місцевими електромережами кінцевим споживачам здійснюється енергопостачальними компаніями, які в більшості мають приватну форму власності (обленерго).

У структурі електроспоживання побутові споживачі займають 69,8 % ринку, побутові споживачі – 30,2 %. Середній роздрібний тариф на електроенергію для побутових споживачів, який встановлює регулятор, за структурою складається з оптової ринкової ціни на електроенергію (83,6 %), тарифу на розподіл електроенергії (9,0 %), тарифу на постачання електроенергії (0,5 %). Крім того, роздрібний тариф враховує відшкодування вартості технологічних втрат електроенергії в мережах при її транспортуванні й інші фактори (6,9 %). У роздрібному тарифі на електроенергію (2017 р. – 1,619 грн/кВт·год, 2018 р. – 1,866 грн/кВт·год, 2019р. – від 1,5 до 2,8 грн/кВт·год) тариф на передачу (розподіл) складає менше 10 % (2017 р. – 8,3 %, 2018 р. – 9 %). Саме тариф на передачу електроенергії формується за методикою «витрати плюс норма рентабельності», а перспективним є перехід на методику стимулюючого тарифоутворення (RoR та RAB). З об'єктивної точки зору при застосуванні норми доходу активів на рівні 12,5 % при формуванні тарифу на передачу електроенергії загальна роздрібна ціна електроенергії протягом наступних трьох років може зрости орієнтовно на 30–40 %. Гіпотетичний розрахунок роздрібного тарифу на електроенергію для не-

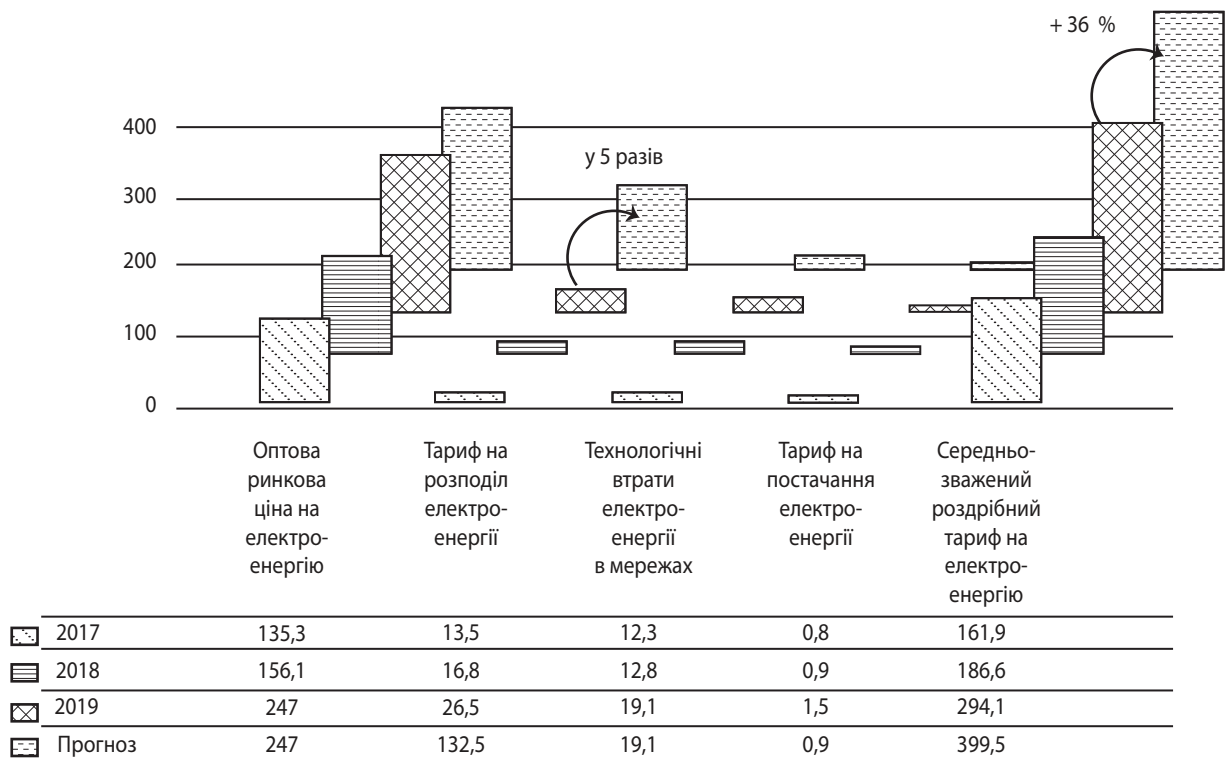

Рис. 2. Складові середньозважених роздрібних тарифів на електроенергію для не побутових споживачів України у 2017–2019 рр. та гіпотетичний тариф, грн/кВт-год (без ПДВ)

Джерело: розраховано авторами на основі [11; 12]

побутових споживачів (який показує зростання на 36 %) наведено на рис. 2. Для наочності сприйняття всі складові роздрібно тарифу електроенергію для не побутових споживачів залишено без змін крім тарифу на передачу електроенергії, який розраховано за RAB-методом (із застосуванням ставки 12,5 %).

Запровадження стимулюючого регулювання призведе до зростання тарифів на електроенергію, в першу чергу для промисловості та бізнесу (не побутових споживачів); у перспективі тарифи для домогосподарств неминуче зростуть також, але на терміни впливають особливості політики регулювання тарифів для населення (очікування виборів до представницьких і законодавчих органів влади стримує процес). За оцінками експертів, введення стимулюючого тарифного регулювання за методом RAB на електроенергію збільшить її вартість для бізнесу до 10 %, а розрахунки, проведені безпосередньо на електропостачальних підприємствах, дають значно більше зростання (від 30 % до 50 % [21]). Зростання тарифів для бізнесу автоматично впливатиме на споживачів товарів (через зростання цін на їх товари). Зростання тарифів для не побутових споживачів збільшує розрив у вартості енергоресурсу для бізнесу та населення, що після повноцінного введення в Україні ринку електроенергії призведе до ще стрімкішого зростання тарифів для населення (порівняно з очікуваним зростанням без запровадження RAB-регулювання).

Базовий сценарій спирається на загальні економічні тенденції та діючий тариф для населення (90 копійок за

кВт-годину). Державне регулювання тарифів для побутових споживачів на соціально значущі комунальні послуги безпосередньо застосувалось для визначення тарифів на електроенергію, що обумовлює досить низький рівень тарифу для побутових споживачів (починаючи з 01.07.2019 у національного регулятора відсутні повноваження щодо встановлення тарифів на електричну енергію для побутових споживачів).

Крім того, з огляду на необхідність поєднання введення побутових споживачів в умови ринку електроенергії та спонукання до раціонального використання електроенергії діють такі тарифи: пільговий (при споживанні до 100 кВт-год) – 0,9 грн/кВт-год, основний (при споживанні більше 100 кВт-год) – 1,68 грн/кВт-год, нічний (при використанні багатотарифного обліку електроенергії).

За сценарієм 1 у тариф для побутових споживачів включені амортизація та операційні витрати та норма прибутковості на стару (1 %) і нову (15 %) регуляторні бази. Заклавши такі норми прибутковості в тариф, компанії можуть отримувати більше грошей, які мають бути інвестовані у мережі. Крім цього, показник SAIDI (кількість хвилин, коли електропостачання вимкнули з вини компанії) та якість послуг загалом мають бути підвищені (за невиконання вимог чекає штраф до 5 % загального доходу).

У результаті такого сценарію тарифи для населення зростуть понад у 1,5 разу, а компанії зможуть залучити за десятиріччя понад 140 млрд грн інвестицій. Умови сценарію 2 такі самі, як і за сценарієм 1 (щодо ставок прибутковості,

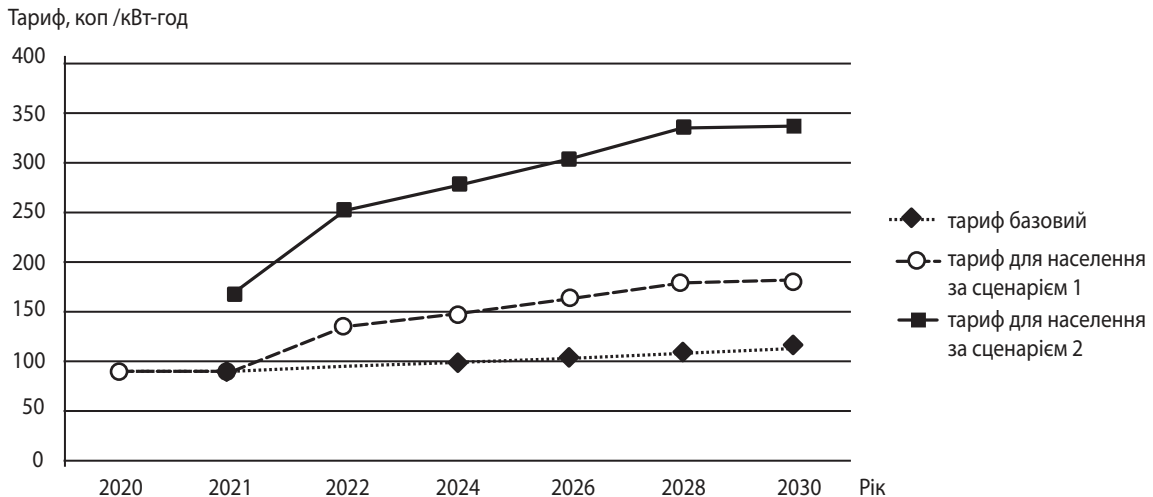

Рис. 3. Тариф для побутових споживачів за різними сценаріями, к./кВт-год (з ПДВ)

Джерело: розраховано авторами

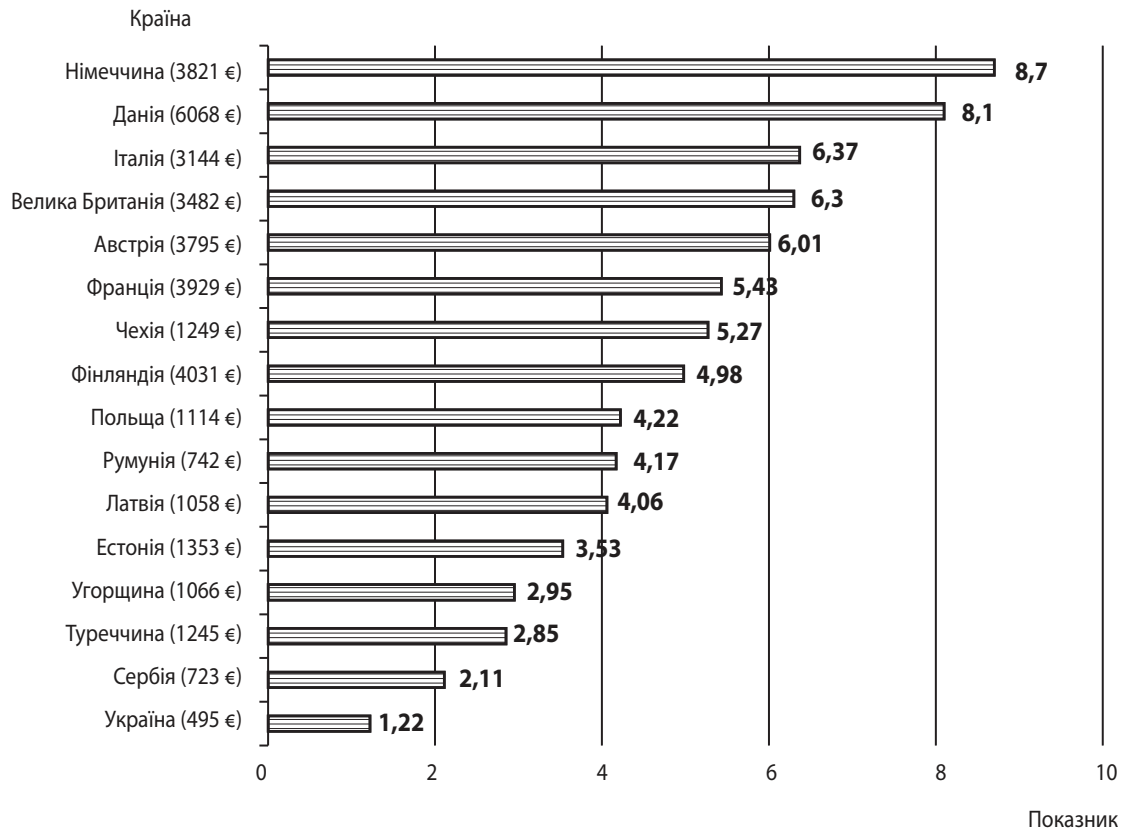

Рис. 4. Ціна на електричну енергію для побутових споживачів за I півріччя 2000 р. (грн/кВт-год) та середня зарплатна в країнах Європи (євро на місяць)

Джерело: [12]

амортизації, операційних витрат), але початкове значення тренду – тариф за кВт-год встановлений з огляду на фактичне скасування пільгового тарифу. Спроба Уряду встановити з січня 2021 р. фіксовані ціни на електричну енергію для побутових споживачів на рівні 1,68 грн/кВт-год, тобто скасувати діючі пільги (постанова Кабінету Міністрів Укра-

їни від 28.12.2020 № 1325), не була реалізована внаслідок суспільного резонансу та відсутності інструментів захисту вразливих верств населення. Ситуація продемонструвала необхідність запровадження дієвих механізмів і сучасних інструментів захисту споживачів в умовах функціонування ринку електроенергії.

Оцінювання (рис. 4) загальних тенденцій вартості кінцевих ціни на електроенергію для побутових споживачів у країнах Європи за перше півріччя 2020 р. порівняно із ситуацією в Україні свідчить про наявність значних розривів (максимальний – у 7 разів), що обумовлено, крім іншого, і фактом запровадження країнами стимулюючого тарифного регулювання. Для об'єктивності та неупередженості зауважимо, що рівень заробітної плати в країнах різний (розрив по середній заробітній платі складає 12 разів).

Позиція національного регулятора станом на січень 2018 року, відображена у змінах до методики тарифоутворення для підприємств, що забезпечують постачання електроенергії (постанова НКРЕКП від 27.07.2017 № 972), передбачала встановлення дохідності на рівні 12,5 %, як на нові інвестиції, так і на старі активи. На думку регулятора, завдяки встановленій нормі дохідності саме суб'єкти господарювання (а не власники контрольних пакетів акцій) отримують ресурс для модернізації, реконструкції інженерної інфраструктури. При здійсненні діяльності з постачання електричної енергії за регульованим тарифом щорічне інвестування в обсягах не менше, ніж річна сума амортизації та 50 % від прибутку на регуляторну базу активів з постачання електроенергії за регульованим тарифом, яка створена на дату переходу до стимулюючого регулювання, згідно із інвестиційною програмою, теоретично мала б місце можливість основні фонди суб'єкта господарювання оновити на 30–40 %.

Якщо ж застосовувати цю методику для встановлення тарифів на послуги підприємств, які змінили організаційно-правову форму внаслідок приватизаційних перетворень, то необхідно врахувати історію формування та/або придбання старих активів (державні підприємства з постачання електроенергії змінили організаційно-правову форму за результатами корпоративізації, а з часом пакети акцій товариств змінювали форму власності з державної на приватну за результатами приватизації). Вартість придбання старих активів умовно можна назвати ринковою. Якщо застосовувати запропонований підхід, то визначення вартості заміщення для старих активів автоматично збільшить їх оцінку та норму доходу, що буде включена до тарифу. Обґрунтованим є підхід запровадження різних ставок дохідності на стару та нову базу активів для приватних операторів систем розподілу (електроенергії, газу). Вартість старих активів уже сплачена споживачами через тарифи, їх підтримання коштує менше, ніж створення нових. Для старих активів ставка дохідності 12,5 % завелика (власники обласних електропостачальних компаній отримують дохід, не вкладаючи коштів у модернізацію), а для нових інвестицій ставка 12,5 % можливо замала (дохідність депозитів є вищою, а інвестиції мають додаткову низку ризиків).

З іншої точки зору, встановлення різних ставок регуляторної норми доходу (наприклад, для нових активів – на рівні облікової ставки НБУ, для старих активів – від 3 % до 5 %) має свої ризики: враховуючи високу облікову ставку в Україні (17–18 %), оператори розподільних електромереж не будуть мотивовані інвестувати у реконструкцію існуючої інфраструктури, а темпи введення в експлуатацію нових розподільчих систем не зможуть компенсувати руйнацію

існуючих мереж. З огляду на вітчизняну практику з оціночної діяльності та її регулювання, зміна методології оцінки активів обленерго (проведена ФДМУ в 2017 році) призвела до зростання вартості старих активів удвічі, а отже, вдвічі мали б зрости тарифи для споживачів. Для стимулювання інвестування модернізації інфраструктури (електричних мереж) доцільно диференціювати ставки дохідності (по старих активах – зменшити, по нових інвестиціях – збільшити). Має працювати принцип – спочатку інвестування в модернізацію мережі, а потім через тариф повернення інвестицій та отримання прибутку. Пропонована національним регулятором у 2018 році методика передбачала лише отримання приватними власниками підприємств за рахунок споживача через тариф додаткових доходів без мотивації цих же власників до інвестицій. З огляду на суттєві проблеми запровадження RAB-регулювання методологія стимулюючого тарифоутворення потребує постійного удосконалення національним регулятором. Під впливом суспільного дискурсу та динаміки облікової ставки національним регулятором 26.08.2020 р. затверджено нову редакцію методики щодо стимулюючого тарифоутворення для операторів систем розподілу електроенергії, яка передбачає ставки дохідності на нову базу активів – 16,74 %, на стару базу активів – 3 %. Національним регулятором 9 грудня 2020 року для 25 компаній – операторів систем розподілу тарифи на послуги з розподілу електроенергії були встановлені із застосуванням стимулюючого регулювання та коливаються від 53 до 301 грн/МВт·год та від 374 до 1508 грн/МВт·год (для першого і другого класу напруги відповідно, без ПДВ) [19].

Враховуючи складність визначення тарифу (велика кількість технічних та економічних факторів впливу), розбіжність значень більше як у п'ять разів, все ж таки викликає питання фактичної наявності такого фактора як статус кінцевого бенефіціара компанії оператора системи розподілу електроенергії.

Запровадження стимулюючого тарифного регулювання обумовлено насамперед значною потребою фінансових ресурсів для розвитку інженерної інфраструктури. Потреба в інвестиціях на модернізацію та будівництво електромереж у п'ятирічній перспективі оцінюється експертами галузі та самими компаніями на рівні 15–20 млрд грн на рік. Водночас інвестиції обленерго останні п'ять років становлять 2–4 млрд грн у рік (фактичний обсяг фінансування (виконання) інвестиційних програм електророзподільних компаній у 2018 р. – 4,3 млрд грн (без ПДВ), або 85,2 % від запланованого, у 2019 р. – 5,25 млрд грн (без ПДВ).

Основним джерелом фінансування інвестиційних програм (63–66 %) є тариф на розподіл електричної енергії відповідної компанії (52–54 % – амортизація (визначається як 1/30 від старої регуляторної бази активів – вартості оцінки активів), 11–12 % – прибуток (визначається як добуток 50 % старої регуляторної бази активів та 12,5 % норми дохідності для старої регуляторної бази активів). Додатковими джерелами фінансування інвестиційних програм були визначені кошти, які компанії отримали як оплата за реактивну енергію від споживачів (2018 р. – 24 %, 2019 р. – 26 %), невикористані кошти попередніх періодів (2018 р. – 5 %, 2019 р. – 7,5 %) тощо [10; 11 с. 48].

Прийнятні для світової практики джерела фінансування інвестицій (кредитні ресурси під 3–5 % річних, кошти від розміщення ІРО та облігацій компаній) для українських компаній є недоступними (вартість кредитних ресурсів 20–35 % річних, вітчизняний фондовий ринок є нерозвинутим, доступ до зовнішніх ринків майже закритий). Теоретично можливими джерелами фінансування інвестиційних програм вітчизняних електропостачальних компаній є бюджетні кошти (зрештою це кошти платників податків), кредитні ресурси банків (включення вартості кредиту до тарифу збільшить навантаження на споживача більшою мірою, ніж інвестиційна складова, оскільки враховує, крім суми кредиту, маржу банків), кошти власників компаній (сума повернення інвестицій стане складовою тарифу, при цьому її розмір встановлюватиме власник компанії, а не регулятор, як у випадку інвестиційної складової), інвестиційна складова тарифу на передачу електроенергії, яка визначається регулятором галузі. З перелічених варіантів найбільш доцільним вважається останній, що передбачає введення в практику стимулюючого тарифу на передачу електроенергії з урахуванням регуляторної норми доходу (RAB-тарифу). За оцінками UIF [22] при переході на RAB-тарифи енергопостачальних компаній обсяг додаткових інвестицій може скласти 400–800 млн дол. США на рік, що дозволить генерувати додатково 1,0–2,5 млрд дол. США ВВП на рік, або 0,8–1,5 % реального зростання економіки країни, створення нових робочих місць та підвищення доходів працюючого українця в середньому на 45–80 дол. США на рік.

З метою контролю якості послуг для електророзподільних компаній визначено основні показники надійності (безперервності) електропостачання: індекс середньої тривалості довгих перерв в електропостачанні в системі (SAIDI), індекс середньої частоти довгих перерв в електропостачанні в системі (SAIFI) та розрахунковий обсяг недовідпущеної електроенергії (ENS). Порівняно з країнами ЄС показники SAIDI в Україні є значно вищими (перерви з вини компанії: Україна – 696 хв., Польща – 180 хв., Франція – 49 хв.). Це обумовлюється, в тому числі, і тим, що у ЄС здійснюється не лише моніторинг показників надійності електропостачання, а і їх регулювання. Національний регулятор передбачає проводити регулювання для компаній, які переходять на стимулююче регулювання шляхом коригування необхідного доходу компанії за даними виконання цільового завдання щодо досягнення цільових показників SAIDI. За результатами переходу на стимулююче тарифоутворення регіональні енергопостачальні компанії очікують збільшення інвестицій понад у шість разів (порівняно з сучасним рівнем), планують провести модернізацію мереж протягом 16 років; скоротити період аварійних відключень у 2,5 разу (по селах – у 4 рази), щорічне скорочення на 1 % операційних контрольованих витрат. Національний регулятор очікує зниження SAIDI з 466 до 150 хвилин для міської та з 960 до 300 хвилин для сільської місцевості рівномірно протягом 13 років (хоча раніше передбачалося протягом 8 років).

Централізоване водоспоживання. Державне регулювання у сфері централізованого водопостачання та водовідведення (ЦВВ) було започатковано в Україні

у 2011 році. Системи ЦВВ в Україні перебувають переважно в комунальній власності, за винятком поодиноких випадків, коли форма власності є державною, приватною або змішаною, тому управління більшістю аспектів їх діяльності належить до повноважень органів місцевої влади, наприклад, погодження річних планів діяльності водопровідно-каналізаційних господарств, обсягів виробництва, норм питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів, інвестиційних програм, нормативів (норм) питного водопостачання, обмеження питного водопостачання до рівня екологічної броні тощо. Станом на 01.01.2020 р. держава регулювала діяльність 3 % суб'єктів господарювання у сфері ЦВВ, на діяльність яких припадало 74 % національного ринку послуг у цій сфері.

Реформування ринку електроенергії має значний вплив на всю економіку України, у тому числі на підприємства комунального сектора. Так, підприємства водопостачання і водовідведення, вартість електроенергії у структурі витрат яких складає близько 30 %, мають значну заборгованість перед енергопостачальними компаніями (2019 р. – 1,5 млрд грн). Для усунення причин такої ситуації регулятором удосконалено механізм формування тарифів на централізоване водоспоживання. Запроваджені у 2016 році механізми тарифоутворення як засобу державного регулювання передбачали урахування сум компенсацій окремих витрат звітного періоду та прогнозного індексу інфляції на планований період.

Зміни 2018 року торкнулись таких важливих механізмів формування тарифів:

- запровадження механізмів актуалізації витрат та компенсації курсової різниці по запозиченнях у міжнародних фінансових організаціях (на додаток до компенсації витрат на оплату праці, придбання електричної та теплової енергії, газу, що використовуються для технологічних і господарських потреб, сплату податків і зборів, витрат на придбання води в інших підприємств);
- зміна механізму компенсації витрат (розрахунковий розмір компенсації витрат зменшується на суму коштів, які були отримані ліцензіатом із місцевого або державного бюджетів і спрямовані на покриття витрат звітного періоду);
- удосконалення механізму індексації витрат (прогнози ціни для розрахунку планованих витрат на оплату матеріальних ресурсів і послуг з підкачки (підвищення тиску) води сторонніми організаціями визначаються з урахуванням індексу цін виробників продукції за базовий період та прогнозного рівня на планований період);
- конкретизація умов для застосування механізму коригування (обмежено підстави для перегляду встановленого розміру витрат їх виключним переліком: зміни ставок податків, рівня мінімальної заробітної плати, тарифу на популну воду або очищення стоків, ціни на пально-мастильні матеріали); передбачена можливість відшкодування витрат за енергосервісними угодами.

При встановленні тарифів на 2020 рік застосовані удосконалені підходи [17], зміни додатково до вищезна-

них торкнулись таких аспектів формування тарифів: ураховано вимоги Закону України «Про ринок електроенергії»; запроваджено механізм зниження тарифів за невиконання заходів інвестиційної програми. Узагальнено результати зазначеного тарифного регулювання сфери централізованого водоспоживання є такими:

- зменшення навантаження на Державний бюджет України у вигляді скасування субвенції на погашення заборгованості з «різниці в тарифах» шляхом забезпечення умов для досягнення самокупності діяльності підприємств та запобігання виникненню різниці між фактичною собівартістю послуг і планованою (яка передбачена в тарифах);
- різниця у тарифах компенсується шляхом включення відповідної суми до витрат наступного планованого періоду за умови дії об'єктивних зовнішніх чинників;
- забезпечення умов для стабілізації фінансово-економічного стану підприємств: урахування при встановленні тарифів необхідних обсягів обігових коштів для запобігання формуванню кредиторської заборгованості, забезпечення спроможності до вчасних розрахунків з енергопостачальниками (механізм індексації витрат планованого періоду та принцип обов'язковості щорічного перегляду тарифів);
- умотивованість підприємств до своєчасного відновлення основних фондів та цільового використання коштів відповідно до інвестиційних програм.

Збалансованість повноважень і діяльності національного регулятора й органів місцевого самоврядування у сфері комунального тарифного регулювання є надзвичайно важливим. Національний регулятор має встановлювати тарифи, схвалює інвестиційні програми для суб'єктів природних монополій на основі принципів законності, гласності, доступності, прозорості та відкритості. При встановленні тарифів регулятор має керуватися принципом збалансування інтересів споживачів, суб'єктів господарювання та держави: обмежує плановані витрати підприємств-ліцензіатів економічно обґрунтованим рівнем, що має забезпечувати самокупність їх діяльності за умови ефективного господарського управління та заощадливого використання ресурсів, та водночас передбачає необхідні інвестиції для безпечного, сталого функціонування комунальних систем. Органи місцевої влади у процесі регулювання діяльності суб'єктів господарювання у сфері ЦВВ мають такі повноваження: затвердження норм споживання та якості ЖКП, контроль за їх дотриманням; забезпечення населення ЖКП у необхідних обсягах і належної якості; затвердження загальнопромислових норм витрат палива, теплової та електричної енергії на одиницю продукції; погодження інвестиційних програм; розгляд та узгодження планів діяльності підприємств комунальної власності, діяльність яких може викликати негативні соціальні, демографічні, екологічні та інші наслідки; установлення місцевих податків і зборів, затвердження ставок земельного податку та прийняття рішень про надання пільг; установлення для підприємств комунальної власності розміру частки прибутку, яка підля-

гає зарахуванню до місцевого бюджету тощо. На сьогодні акцент відповідальності у ланцюжку відносин «державна – регулятор – місцева влада – надавач послуг – споживач» припадає на органи місцевої влади та самоврядування.

Середньозважена вартість послуг у сфері ЦВВ упродовж 2016–2019 років постійно зростала. Рівень середньозваженого тарифу (рис. 5) на централізоване водоспоживання (сукупно водопостачання та водовідведення) у 2019 році підвищився на 1,96 грн/м³, або на 14 %, порівняно з 2018 роком і становив 15,60 грн/м³ (без ПДВ).

У структурі собівартості послуг з ЦВВ головними статтями є витрати на оплату праці та на електричну енергію. Їх частки складають 38 % та 28 % у водопостачанні та 51 % і 25 % – у водовідведенні відповідно. Іншими вагомими складовими собівартості є амортизація (3,5 %), витрати на ремонт, реагенти та пально-мастильні матеріали, а також витрати на сплату податків і зборів, зокрема, збору за спеціальне використання води (рентна плата), плати за користування надрами для видобування прісних підземних вод.

У ході розрахунків собівартості послуг для встановлення тарифів здійснюється планування витрат із застосуванням нормативного методу на підставі державних і галузевих нормативів. Витрати, об'єктивне нормування яких неможливе, плануються з урахуванням економічно обґрунтованих витрат за попередні періоди на підставі кошторисів. До складу тарифів було включено суми компенсацій витрат на електроенергію, податки та збори за попередній рік. У середньозваженому тарифі на водоспоживання сума компенсації становила 0,10 грн/м³, а сума амортизації – 0,25 грн/м³ (до 4 %). До тарифів на ЦВВ включається також планований прибуток, який визначається як сума коштів, що додається до суми повної планованої собівартості і спрямовується на здійснення заходів інвестиційної програми, погашення основної суми запозичень (кредитів, позик). Питома вага прибутку становила у структурі середньозваженого тарифу на централізоване водопостачання та водовідведення 2 % та 3 % відповідно. Таким чином, розмір тарифу залежить не тільки від суми витрат операційної діяльності, але й від прибутку, сума та цільове використання якого обґрунтовується інвестиційною програмою. Формуючи тариф на послуги водоспоживання за RAB-методом з урахуванням окремих гіпотетичних припущень (ставка дохідності на регуляторну базу активів – 12,5 %; вартість електроенергії, питома вага якої у середньозваженому тарифі 30 %, збільшується в результаті застосування тарифного регулювання для електропостачальних компаній на 45 %; всі інші складові залишаються умовно незмінними) маємо вартість 1 м³ – 19,8 грн, що майже на третину вище тарифу 2019 р.

Найбільшими споживачами послуг централізованого водоспоживання є населення (48 % та 65 % відповідно). Рівень розрахунків споживачів за послуги є високим (у 2019 р. – 94 %, у 2018 р. – 90 %, у 2017 р. – 95 %). Станом на 01.01.2020 р. заборгованість споживачів за послуги з водоспоживання становила 6,5 млрд грн (у т. ч. 4 млрд грн заборгувало населення) і збільшилась на 16 % протягом року. Водночас рівень розрахунків за електроенергію підприємств-ліцензіатів у сфері ЦВВ також знизився і ста-

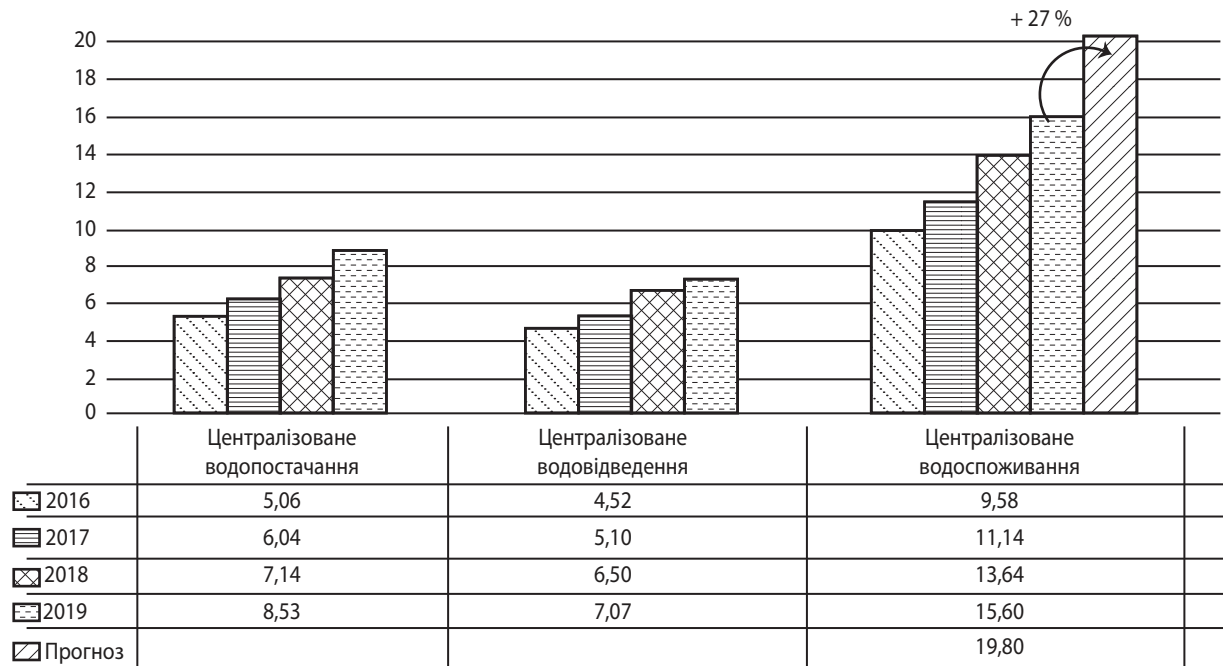

Рис. 5. Динаміка середньозваженого тарифу на централізоване водопостачання, водовідведення та гіпотетичний тариф на централізоване водоспоживання, грн/м³ (без ПДВ)

Джерело: розраховано на основі [11; 12]

новив 71 % (у 2017 р. – 111 %, що пояснюється надходженням субвенцій з державного бюджету для погашення боргів минулих періодів окремими підприємствами). За умови застосування методології тарифного регулювання у сфері електропостачання та водоспоживання можна очікувати погіршення ситуації з розрахунками споживачів за отриманих послуг, тому необхідним є завчасне запровадження заходів соціального захисту та підтримки.

Інвестиційні програми стосовно об'єктів ЦВВ, що перебувають у комунальній власності, після затвердження підприємствами-ліцензіатами погоджуються органами місцевого самоврядування. Обсяги інвестицій визначаються з огляду на технічний стан основних фондів, принципи економічної ефективності та доцільність запровадження відповідних заходів, а також з урахуванням їх впливу на рівень тарифів. Упродовж 2019 року регулятором схвалено інвестиційні програми на загальну суму 1,3 млрд грн, що більше, ніж плановані обсяги інвестування в попередньому році на 20 %. Ці інвестиційні програми визнано достатньо обґрунтованими (спрямовані на підвищення ефективності виробництва та охорону довкілля).

За структурою джерел фінансування інвестицій перше місце посідає амортизація – 57,8 %, на виробничі інвестиції з прибутку припадає 28,8 %, невикористані кошти попередніх періодів – 10 %, інші залучені кошти – 3,6 %. Обсяг виробничих інвестицій з прибутку визначається в розмірах, що є необхідними для поступового відновлення мереж (покращення функціонування підприємств водопровідно-каналізаційного господарства), та з урахуванням потреб щодо виконання фінансових зобов'язань перед міжнародними фінансовими організаціями. У 2019 році залучення зовнішніх інвестицій за проектом МБРР у рамках Друго-

го проекту розвитку міської інфраструктури відбулося на суму майже 52 млн дол. США. Загальна сума субкредитних договорів підприємств-ліцензіатів за проектом становить 271,9 млн дол. США. Головними цілями інвестування декларуються: зниження питомих витрат та втрат енергетичних, інших ресурсів; підвищення екологічної безпеки; підвищення якості послуг.

Серед виробничих об'єктів найбільше потребують відновлення мережі водопостачання та водовідведення, теплопостачання, від стану яких суттєво залежить якість надання послуг і стан довкілля. Проте вартість відновлення мереж є настільки високою, що лише за рахунок амортизації здійснити його неможливо – тривалість відновлення перевищила б сотні років. Кошти підприємств ЦВВ, що можуть бути використані для цілей відновлення (річний обсяг амортизації), становлять близько 410 млн грн, а вартість відновлення є більшою у 549 разів (табл. 1).

З огляду на вищевикладене вкрай необхідним є пошук дієвих механізмів залучення інвестицій та стимулювання підприємств до здійснення заходів з підвищення ефективності виробничої діяльності, упровадження новітніх технологій та забезпечення відновлення основних фондів. Крім того, існує конфлікт інтересів нинішніх і майбутніх споживачів – перші з них зацікавлені в отриманні недорогих послуг сьогодні і воліють не перейматись питаннями забезпечення можливості отримання таких послуг майбутніми поколіннями, які водночас не можуть відстоювати свої права сьогодні та зацікавлені в тому, щоб унаслідувати інфраструктуру на прийнятному функціональному рівні. Засобом зміни існуючого становища є запровадження системи тарифоутворення на принципах стимулюючого регулювання.

Розрахункові показники відновлення мережевої інфраструктури водоспоживання

Показник	Водопостачання	Водовідведення
Довжина старих та аварійних мереж, км	2480	10998
Розрахункова вартість відновлення, млрд грн	225,1	94,6
Сума амортизації на 1 рік (у тарифі), млрд грн	0,41	0,44
Тривалість відновлення мереж за рахунок амортизації, рік	549	214
Сума амортизації та інвестицій з прибутку, фактична, млрд грн	0,38	0,418
Розрахункова тривалість відновлення мереж за рахунок фактично наявних ресурсів, рік	592	227
Гіпотетична сума доходу на регуляторну базу активів*, амортизації (пропонована до включення у тариф), млрд грн	0,99–1,52	1,08–1,65
Прогнозована тривалість відновлення мереж за умови стимулюючого тарифу, рік	227–180	87–57
*у розрахунку застосовано норми доходу на регуляторну базу активів 7 % та 13,5 %		

Джерело: визначено на основі [11]

У рамках співпраці з Проектом USAID «Муніципальна енергетична реформа в Україні» починаючи з 2016 р. розроблені Концепція та План дій щодо запровадження стимулюючого регулювання у сфері теплопостачання, централізованого водоспоживання. Триває підготовча робота із запровадження механізмів тарифоутворення на принципах стимулюючого регулювання у сфері централізованого водоспоживання, сформовано нормативну базу – постанови НКРЕКП від 14.09.2017 щодо порядку формування тарифів (№ 1132); щодо процедури встановлення тарифів (№ 1133); щодо регуляторної норми доходу на регуляторну базу активів для суб'єктів природних монополій (№ 1134); щодо порядку визначення регуляторної бази активів суб'єктів природних монополій (№ 1135). Ключовими механізмами тарифоутворення на принципах стимулюючого регулювання, що передбачені цими документами, є: встановлення довгострокових тарифів; встановлення підприємствам цільових завдань щодо скорочення витрат і втрат води, витрат електроенергії та цільових показників якості; стимулювання до скорочення неефективних операційних витрат; формування регуляторної бази активів та доходу на неї, використання якого є цільовим – у першу чергу на реалізацію довгострокової інвестиційної програми підприємства.

Моніторинг якості послуг у сфері ЦВВ здійснюється за трьома напрямками: безперервність водопостачання, яка характеризується тривалістю і кількістю перерв у водопостачанні; якість питної води та тиск у мережі; комерційна якість послуг, яка характеризується якістю взаємовідносин між компанією та споживачем, зокрема дотримання компаніями встановлених законодавством строків надання послуг. Регулювання показників безперервності водопостачання для підприємств, які мають намір перейти до тарифоутворення на принципах стимулюючого регулювання, проводиться шляхом коригування необхідного доходу підприємства за даними виконання цільового завдання щодо досягнення цільових показників якості надання послуг. Цільові показники якості провадження господарської

діяльності з ЦВВ визначаються перед початком регуляторного періоду та встановлюються на кожний рік регуляторного періоду, починаючи з другого регуляторного періоду. До них відносяться такі показники, як частка проб питної води, що не відповідають нормативній якості питної води у розподільчій мережі та перед її надходженням у розподільчу мережу; середня тривалість незапланованих перерв у водопостачанні та запланованих перерв без попередження споживачів; частка скинутих стічних вод без очищення. Значення показника коригування прогнозного необхідного доходу за результатами досягнення цільових показників якості провадження діяльності з централізованого водоспоживання може коливатися в межах від – 1 % до + 0,5 % від доходу.

Для визначення регуляторної бази активів під час переходу до стимулюючого регулювання суб'єктом оціночної діяльності одноразово має проводитись незалежна оцінка активів. Підготовчий етап до оцінки активів включає: інвентаризацію активів, аналіз використання активів (складання переліку активів, які підлягають оцінці та які не підлягають оцінці); ідентифікацію активів, які підлягають оцінці, з їх розподілом на групи за їх функціональним призначенням. Базою оцінки активів може бути ринкова вартість або залишкова вартість заміщення (відтворення). Активи, які широко представлені на ринку подібного майна і тому є неспеціалізованими (крім нерухомого майна), оцінюються за їх ринковою вартістю. Активи, що належать до нерухомого майна та інші активи, що є спеціалізованим майном, оцінюються за їх залишковою вартістю заміщення (відтворення). Залишкова вартість заміщення (відтворення) визначається шляхом застосування методу заміщення або методу прямого відтворення витратного методичного підходу. Ринкова вартість активів визначається шляхом застосування порівняльного методичного підходу. Визначення ринкової вартості та залишкової вартості заміщення (відтворення) основних засобів передбачає розрахунок фізичного зносу таких активів та коефіцієнта оптимізації. Оцінка нерухомого майна та спеціалізованого рухомо-

го майна проводиться шляхом застосування витратного підходу на підставі укрупнених показників вартості відтворення ідентичних або подібних до об'єкта оцінки об'єктів. Базою оцінки такого майна є залишкова вартість заміщення (відтворення), що визначається з урахуванням індексів зміни вартості будівельно-монтажних робіт, цін виробників промислової продукції, споживчих цін. Оцінка нематеріальних активів проводиться із застосуванням порівняльного та витратного методичних підходів. Водночас Методика оцінки активів суб'єктів природних монополій, суб'єктів господарювання на суміжних ринках у сфері комбінованого виробництва електричної та теплової енергії, затверджена наказом ФДМУ від 12.03.2013 № 293, потребує внесення змін щодо класифікатора активів, строків корисної експлуатації активів, формул коефіцієнтів оптимізації та укрупнених показників відновлювальної вартості. Внесення змін до Методики оцінки, очікуване з 2019 р., не відбулося і досі.

Щодо норми доходу на регуляторну базу активів для суб'єктів господарювання з ЦВВ, то величина визначена на рівні 12,5 %. Для підприємств, що перебувають у комунальній власності, встановлення однакової для старих та нових активів норми доходу на регуляторну базу активів є обгрунтованою та доцільною. Визначення розміру норми доходу на регуляторну базу активів на рівні облікової ставки центрального банку країни є загальносвітовою практикою. Для умов України значення норми доходу на рівні 12,5 % (на момент встановлення в нормативних документах – вересень 2017 р.), або 16,5 % (облікова ставка НБУ з вересня 2019 р.) є необгрунтовано великою (починаючи з червня 2020 р. облікова ставки 6 %). У разі запровадження саме такого підходу до визначення норми доходу на регуляторну базу активів необхідно розробляти комплекс запобіжників (для контролю за цільовим використанням сформованих інвестиційних ресурсів) та систему компенсаторів для споживачів (ризик зростання тарифів для домінуючого споживача – населення мають бути компенсовані для найменше захищених верств спеціальними інструментами, в тому числі субсидіями) враховуючи необхідність балансування загальної зацікавленості у зростанні інвестицій і платоспроможності споживачів, соціального захисту населення та з огляду на конституційні норми (ст. 13, 46 Конституції України) щодо соціальної спрямованості економіки, яку має забезпечувати держава та яка є основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема на соціальний захист та достатній життєвий рівень.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. В Україні триває процес реформування системи тарифоутворення на послуги підприємств міського господарства – суб'єктів природних монополій, що підтверджується активність законотворчої та нормативної діяльності Уряду та регулятора. Гостра необхідність залучення інвестицій для модернізації інженерної інфраструктури міст (особливо мережевого господарства) обумовлена низкою ймовірних загроз безпеці життєдіяльності міського середовища (зношеність основних фондів, аварійність мереж, значні технологічні втрати, низька енергоефективність, погіршення якості послуг тощо) вимагає нових підходів тарифного регулювання. Нормативно визначений алгоритм стимулюючого та

рифного регулювання передбачає встановлення величини необхідного доходу залежно від досягнення визначених показників надійності, якості обслуговування споживачів, мотивує підприємства до зниження витрат протягом регульованого періоду, створює основу для формування інвестиційного ресурсу для оновлення інфраструктурних елементів міст.

До ознак стимулюючого тарифного регулювання як мотивації до інвестування можемо віднести:

- стимулююче регулювання є драйвером зростання національної економіки. Для модернізації, оновлення інженерної інфраструктури мають залучатися комплектуючі матеріали вітчизняного виробництва, вітчизняні проектувальні, монтажні організації, тобто суміжні галузі. При застосуванні стимулюючих тарифів маємо залучити інвестиційні ресурси, що дозволить генерувати додатково приріст ВВП, створення нових робочих місць і підвищення доходів працюючого українця внаслідок зростання реальної економіки;
- регулювання стимулює оновлення інженерних мереж і нове будівництво. Стимулююче регулювання вимагає формування інвестиційних програм у межах багатостороннього діалогу: підприємство, громада, споживачі, місцева влада, регулятор. Соціально-відповідальні компанії мають враховувати позицію місцевих громад, члени яких є споживачами послуг, тобто фінансують інвестиційну програму;
- у перспективі стимулююче регулювання призведе до уповільнення зростання тарифів, у тому числі і за рахунок зменшення операційних витрат (до 1 % щорічно) та виробничих витрат ресурсів;
- запровадження стимулюючого регулювання підвищує інвестиційну привабливість підприємств – надавачів послуг, створює нові можливості для залучення інвестицій через нові інструменти на ринку капіталу (як акціонерного, так і боргового). Попит біржових трейдерів та іноземних інвесторів на цінні папери енергопостачальних компаній (обленерго) значною мірою обумовлюється фактом застосування стимулюючих тарифів.

Погоджуючись із думкою дослідників про доцільність переходу до тарифоутворення на комунальні послуги за нормами стимулюючого регулювання, про економічну прогресивність RoR та RAB-регулювання, яка підтверджена світовим досвідом застосування, зауважимо, що використання зазначеного методу в українських реаліях має певну специфіку, забезпечення адаптації вимагає врахування низки вимог.

Складним залишається питання відповідальності суб'єкта господарювання за інвестування у перший регуляторний період встановленого обсягу коштів відповідно до вимог (не менше, ніж річна сума амортизації та 50 % від прибутку на регуляторну базу активів) [16].

З огляду на невизначеність цього питання в нормативних документах доцільним є запровадження наступних упереджувальних заходів:

- обов'язковий аудит інвестиційних програм суб'єкта господарювання аудиторськими компа-

ніями визнаними як велика четвірка (Deloitte Touche Tohmatsu, PricewaterhouseCoopers, Ernst & Young, KPMG);

- обов'язкове проведення закупівель за інвестиційними програмами через систему «Прозорро»;
- з огляду на необхідність раціонального підходу до інвестування запровадити інститут незалежних директорів, відповідальних за виконання інвестиційних програм і їх громадське обговорення.

З метою створення передумов позитивного сприйняття громадськістю системи стимулюючого регулювання, забезпечення її зрозумілості, прозорості, публічності, необхідним є запровадження обов'язкової публікації регулятором інформації щодо:

- визначених тарифів на комунальні послуги в розрізі підприємств-надавачів послуг, категорій споживачів у розрізі міст (регіонів);
- оціночної вартості активів (регульованої бази активів) після її визначення для розрахунку тарифів;
- визначення можливих загроз унаслідок збільшення тарифів на послуги та запобіжників зниження платоспроможності споживачів;
- визначення переваг запровадження стимулюючих тарифів (заохочення до модернізації міської інфраструктури; зменшення збитковості підприємств або досягнення прибутковості їх діяльності);
- забезпечення доступності, надійності, якості надання послуг;
- підвищення інвестиційної привабливості інженерної інфраструктури сфери комунальних послуг);
- результатів цільового використання інвестиційного складової стимулюючого тарифу.

З огляду на особливості вітчизняної практики у стратегічній перспективі доречним є застосування методики, яка передбачає контроль дозволених доходів підприємств-операторів розподільчих мереж по наданню відповідних комунальних послуг, базується на загальному рівні витрат (TOTEX regulation), єдиній ставці дохідності активів. За загальною логікою ставка дохідності має бути більшою за облікову ставку (що є індикатором для потенційних інвесторів), але, враховуючи необхідність зниження цінового тиску на споживачів у кризовий період, доцільним є тимчасове введення диференційованої норми доходу на старі та нові активи (наприклад, на рівні 3 % та 8 % відповідно). Регулятор має жорстко моніторити та контролювати виконання цільових показників ефективності для операторів мереж. Зміна тарифів має відбуватися у відповідних регуляторних періодах: у першому регуляторному періоді відбувається зростання тарифів, у другому – стабілізація тарифів, у третьому та наступних – зменшення тарифів внаслідок зростання якісних показників, зменшення виробничих витрат, скорочення операційних витрат тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабак А. В. Особливості визначення регуляторної бази активів для цілей ціноутворення у сфері теплопостачання

в Україні. *Економіка України*. 2012. № 12. С. 51–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_12_6.

2. Бубенко П. Т., Димченко О. В., Кашпур А. Д. Управління системною модернізацією та розвитком житлово-комунальних підприємств : монографія. Харків : ХНУМГ, 2014. 233 с.

3. Будніченко Ю. Реформування тарифної політики України на шляху вступу до Енергетичного співтовариства Європи. *Економіка України*. 2010. № 5. С. 84–95.

4. Димченко О. В. Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління : монографія. Харків : ХНАМГ, 2009. 356 с.

5. Кизим М. О., Салашенко Т. І. Конкурентний ринок електроенергії: теоретичні підходи та моделі формування. *Проблеми економіки*. 2020. № 2 (44). С. 130–143. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-2_0-pages-130_143.pdf

6. Запатріна І. В., Лебеда Т. Б. Тарифна політика як критичний фактор розвитку житлово-комунальної сфери. *Економіка України*. 2013. № 3. С. 66–76.

7. Лагутін В. Д., Боровик Ю. І. Пріоритети цінового (тарифного) регулювання природних монополій в Україні. *Економіка України*. 2013. № 7. С. 44–57.

8. Славуца О. І., Островський І. А., Прасол В. М., Тарифоутворення в ЖКГ: теоретичні передумови та практичні суперечності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 12. С. 59–63.

9. Тарасевич О. В., Градобоева Є. С. Особливості впровадження стимулюючого тарифоутворення на житлово-комунальні послуги підприємств міського господарства. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2018. № 2 (101). С. 66–74.

10. Шовкалюк Ю. В. Законодавче стимулювання енергоефективності в сфері житлово-комунального господарства: досвід ЄС та України. *Молодий вчений*. 2017. № 1 (41). С. 71–75.

11. ЗВІТ про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, у 2018 році. URL: https://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_NKREKP_2018.pdf

12. ЗВІТ про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, у 2019 році. URL: https://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_NKREKP_2019.pdf

13. Методика оцінки активів суб'єктів природних монополій, суб'єктів господарювання на суміжних ринках у сфері комбінованого виробництва електричної та теплової енергії : Наказ ФДМУ від 12.03.2013 № 293 із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0522-13>

14. Про встановлення параметрів регулювання, що мають довгостроковий строк дії, для цілей стимулюючого регулювання, постанова НКРЕКП від 23.07.2013 № 1009, із змінами внесені постановою НКРЕКП від 27.07.2017 № 972. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0972874-17>

15. Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на комунальні послуги : Постанова КМУ від 01.06.2011 № 869. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/869-2011-%D0%BF>

16. Про затвердження Порядку встановлення (формування) тарифів на послуги з розподілу електричної енергії : Постанова НКРЕКП від 05.10.2018 № 1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1175874-18>

17. Про затвердження Порядку формування тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення : Постанова НКРЕКП від 10.03.2016 № 302 із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0593-16#top>

18. Винничук Ю. Как олигархи заработают десятки миллиардов на RAB-тарифах. URL: https://biz.censor.net.ua/tag/5758/yuriyi_vinnichuk/resonance/page/1

19. Регулятор затвердив тарифи на розподіл електроенергії: облэнерго Коломойського і Григоришина – без РАБ-тарифу. URL: <https://oilpoint.com.ua/regulyator-zatverdiv-tarifi-na-rozpodil-elektroenergiyi-oblenergo-kolomojskogo-i-grigorishina-bez-rab-tarifu/?lang=uk>

20. Стратегію розвитку ЖКГ потрібно розробляти за чотири основними напрямками. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/248821316>

21. Четыре облэнерго готовятся к переходу на RAB-регулирование с 1 апреля. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/482080.html>

22. Як РАБ-тариф впливатиме на українського споживача. URL: <https://www.uifuture.org/post/ak-rab-tarif-vpline-na-ukrainskogo-spozivaca/>

23. WHY TOTEX? DISCUSSION PAPER. 24 JULY 2018. Frontier Economics Pty Ltd 395 Collins Street Melbourne Victoria 3000. URL: https://072418_why_totex_discussion_paper_web.pdf

REFERENCES

Babak, A. V. "Osoblyvosti vyznachennia rehuliatornoї bazy aktyviv dlia tsilei tsinoutvorennia u sferi teplopостачання v Ukraini" [Peculiarities of Determining the Regulatory Base of Assets for the Purposes of Pricing in the Field of Heat Supply in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*. 2012. http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_12_6

Bubenko, P. T., Dymchenko, O. V., and Kashpur, A. D. *Upravlinnia systemnoiu modernizatsiiei ta rozvytkom zhytlovo-komunalnykh pidpriemstv* [Management of System Modernization and Development of Housing and Communal Services]. Kharkiv: KhNUMH, 2014.

Budnichenko, Yu. "Reformuvannia taryfnoi polityky Ukrainy na shliakhu vstupu do Enerhetychnoho spivtovarystva Yevropy" [Reforming Ukraine's Tariff Policy on the Path to Joining the European Energy Community]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 5 (2010): 84-95.

"Chetyre oblenergo gotovyatsya k perekhodu na RAB-regulirovaniye s 1 aprelya" [Four Oblenergos are Preparing to Switch to RAB Regulation from April 1]. <https://interfax.com.ua/news/economic/482080.html>

Dymchenko, O. V. *Zhytlovo-komunalne hospodarstvo v reformatsiinomu protsesi: analiz, proektuvannia, upravlinnia* [Housing and Communal Services in the Reformation Process: Analysis, Design, Management]. Kharkiv: KhNAMH, 2009.

Kyzym, M. O., and Salashenko, T. I. "Konkurentnyi rynok elektroenerhii: teoretychni pidkhody ta modeli formuvannia" [Competitive Electricity Markets: Theoretical Approaches and Formation Models]. *Problemy ekonomiky*. 2020. https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-2_0-pages-130_143.pdf

[Legal Act of Ukraine] (2011). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/869-2011-%D0%BF>

[Legal Act of Ukraine] (2013). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0522-13>

[Legal Act of Ukraine] (2016). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0593-16#top>

[Legal Act of Ukraine] (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0972874-17>

[Legal Act of Ukraine] (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1175874-18>

Lahutin, V. D., and Borovyk, Yu. I. "Priorityty tsinovoho (taryfnoho) rehuliuвання pryrodnykh monopolii v Ukraini" [Priorities of Price (Tariff) Regulation of Natural Monopolies in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 7 (2013): 44-57.

"Rehuliator zatverdyv taryfy na rozpodil elektroenerhii: oblenerho Kolomoiskoho i Hryhoryshyna - bez RAB-taryfu" [The Regulator Approved Tariffs for Electricity Distribution: Regional Power Companies Kolomoisky and Hryhoryshyn - without RAB Tariff]. <https://oilpoint.com.ua/regulyator-zatverdiv-tarifi-na-rozpodil-elektroenergiyi-oblenergo-kolomojskogo-i-grigorishina-bez-rab-tarifu/?lang=uk>

"Stratehiu rozvytku ZhKH potribno rozroblyaty za chotyryma osnovnyimi napriamkami" [Housing Development Strategy Should Be Developed in Four Main Areas]. <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/248821316>

Shovkaliuk, Yu. V. "Zakonodavche stymuliuвання enerhoeffektivnosti v sferi zhytlovo-komunalnoho hospodarstva: dosvid YeS ta Ukrainy" [Legislative Incentives for Energy Efficiency in the Field of Housing and Communal Services: The Experience of the EU and Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, no. 1(41) (2017): 71-75.

Slavuta, O. I., Ostrovskiy, I. A., and Prasol, V. M. "Taryfotvorennia v ZhKH: teoretychni peredumovy ta praktychni superechnosti" [Tariff Formation in Housing and Communal Services: Theoretical Preconditions and Practical Contradictions]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 12 (2016): 59-63.

Tarasevych, O. V., and Hradoboiyeva, Ye. S. "Osoblyvosti vprovadzhenia stymuliuвання taryfotvorennia na zhytlovo-komunalni posluhy pidpriemstv miskoho hospodarstva" [Peculiarities of Introduction of Stimulating Tariff Formation for Housing and Communal Services of Municipal Enterprises]. *Derzhava ta rehiony. Seriya : Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no. 2(101) (2018): 66-74.

Vinnichuk, Yu. "Kak oligarkhi zarabotayut desyatki milliardov na RAB-tarifakh" [How Oligarchs Will Earn Tens of Billions on RAB Tariffs]. https://biz.censor.net.ua/tag/5758/yuriyi_vinnichuk/resonance/page/1

"WHY TOTEX? DISCUSSION PAPER. 24 JULY 2018. Frontier Economics Pty Ltd 395 Collins Street Melbourne Victoria 3000". https://072418_why_totex_discussion_paper_web.pdf

"Yak RAB-taryf vplyvatyme na ukrainskoho spozhyvacha" [How the RAB Tariff Will Affect the Ukrainian Consumer]. <https://www.uifuture.org/post/ak-rab-tarif-vpline-na-ukrainskogo-spozivaca/>

"ZVIT pro rezultaty diialnosti Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh, u 2018 rotsi" [REPORT on the Results of the National Commission for State Regulation of Energy and Utilities in 2018]. https://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_NKREKP_2018.pdf

"ZVIT pro rezultaty diialnosti Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh, u 2019 rotsi" [REPORT on the Results of the National Commission for State Regulation of Energy and Utilities in 2019]. https://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_NKREKP_2019.pdf

Zapatrina, I. V., and Lebeda, T. B. "Taryfna polityka yak krytychnyi faktor rozvytku zhytlovo-komunalnoi sfery" [Tariff Policy as a Critical Factor in the Development of Housing and Communal Services]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 3 (2013): 66-76.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2021 р.